

Sociální práce ve vězeňství

Ivana Hnidková, Generální ředitelství Vězeňské služby ČR

Sociální práce stále nemá ve společnosti takový kredit, jaký by si zasloužila. Vycházím z vlastní dlouholeté zkušenosti práce sociální pracovnice. Působila jsem v resortu Ministerstva zdravotnictví ČR, Ministerstva práce a sociálních věcí ČR a posledních 18 let v resortu Ministerstva spravedlnosti ČR.

Jsem ráda, že mohu legitimovat naši existenci, užitečnost a profesionalitu. Děkuji JUDr. Varvařovskému a všem zainteresovaným organizátorům této konference, že věnovali prostor pro prezentaci sociální práce ve vězeňství.

Sociální práce ve vězeňství je specifickou odbornou disciplínou, která v praxi uplatňuje speciální metody vycházející z poznatků mnoha společenských věd. Pro výkon povolání sociálního pracovníka je žádoucí výcvik v oblasti psychologie, psychoterapie, mediace a sociálně psychologických dovedností. Sebelepší teoretické vědomosti nebo praktický výcvik ovšem ještě nezaručují kvalitní výkon sociální práce. Mezi principiální požadavky pro výkon funkce sociálního pracovníka patří empatie, úcta a respekt ke klientovi, akceptování klienta takového jaký je a víra v to, že každý jedinec je schopen změny, růstu, sebezdokonalování. Kvalitní sociální pracovník by měl být profesně motivovaný s vyšší mírou frustrační tolerance, flexibilní, respektující, odpovědný, měl by být schopen účinné komunikace. Je rovněž nutné, aby rozeznal a ovládal hranici mezi přizpůsobováním se klientovi a službou.

Práva a povinnosti sociálního pracovníka jsou definována právním systémem, zaměstnavatelem, profesními standardy a etickým kodexem. Vstupuje do soukromí svých klientů a je nutné, aby tyto vstupy byly legitimní. Cílem naší práce je porozumět problémovému chování v sociálním kontextu, usilovat o změnu tohoto chování a opětovné začlenění do společnosti. Klíčovým zákonem, který představuje ukotvení oboru sociální práce je zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Sociální práci ve vězeňství primárně jako formu či druh sociální služby tento zákon neupravuje. Výkonu povolání sociálního pracovníka ve vězeňství se týkají paragrafy upravující odbornou způsobilost a další vzdělávání sociálních pracovníků. Úkoly sociálního pracovníka ve věznicích taxativně stanoví vnitřní předpis - nařízení generálního ředitele, kde jsou ve třech samostatných paragrafech definovány úkoly sociálního pracovníka ve výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody a detenci.

Nejdůležitějším pilířem práce s vězněnými osobami je individuální přístup ke každému jedinci, důležitým hlediskem je i skutečnost, zda se jedná o osobu prvovězněnou nebo recidivistu. Uvěznění je výrazným stresorem zejména pro prvovězněné osoby, neboť dochází ke ztrátě životních jistot, náhlé změně materiálních a psychosociálních podmínek. V tomto prvotním stadiu je kvalifikovaná

intervence sociálního pracovníka nutná. Sociální pracovník je v době izolace odsouzeného mnohdy jediným pojítkem s extramurálním světem.

Aktuálně pracuje ve Vězeňské službě 117 sociálních pracovníků a pracovníků. Jak jsem již anonsovala, úkoly sociálních pracovníků jsou upraveny vnitřním předpisem. Základním úkolem je samostatná sociální práce, která je zaměřena na plynulý přechod odsouzeného do řádného občanského života. Sociální pracovník je poradcem ředitele věznice v oblasti sociálně právních aspektů výkonu trestu a v oblasti přechodu odsouzených do občanského života. Společně s ostatními odbornými zaměstnanci zpracovává konkrétní program zacházení svěřených odsouzených a podílí se na vyhodnocení jeho účinnosti.

Poskytuje odborné sociálně právní poradenství a to jak individuální, tak skupinovou formou. V praxi tato činnost zahrnuje zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Pro ilustraci, v konkrétní podobě se jedná např. o pomoc při koncipování návrhů na rozvod manželství, určení výživného, určení otcovství, poskytování informací o sociálních dávkách, zajišťování platných dokladů totožnosti, zprostředkování kontaktu na místně příslušné pobočky Úřadu práce za účelem zajištění zaměstnání po propuštění z výkonu trestu, sepisování žádostí o přiznání důchodových dávek a poskytování základních informací o podmínkách nároku na jejich přiznání, dluhové poradenství. Uvedené činnosti vyžadují od sociálního pracovníka řadu faktografických znalostí, orientaci v právních předpisech různých právních odvětví (rodinné právo, občanské právo, právo sociálního zabezpečení, pracovní právo, trestní právo, aj.). Sociální pracovníci jsou nuceni adekvátně reagovat na měnící se podmínky ve společnosti a legislativní změny. Příkladem je rozsáhlá sociální reforma, při které došlo k úpravám klíčových oblastí, jako je dávkový systém, oblast péče o osoby se zdravotním postižením, oblast zabezpečení osob v hmotné nouzi, úpravě pracovně právní legislativy.

Sociální pracovník je rovněž garantem kontinuální sociální práce, v jejímž rámci navazuje pracovní kontakty s orgány státní správy, církvemi, nestátními neziskovými organizacemi. Příslušnému orgánu sociálně právní ochrany dětí zprostředkovává pravidelné sledování vývoje dítěte, o které matka pečuje ve věznici, navazuje potřebné kontakty s blízkými osobami vězněných osob, podílí se na řešení sociálních problémů. U mladistvých odsouzených úzce spolupracuje s příslušným orgánem péče o mládež, který žádá o opis zprávy o mladistvém, zákonného zástupce a příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí o vyjádření se k formě a obsahu přípravy mladistvého na budoucí povolání, podílí se na výběru odsouzených k zařazení do práce, rekvalifikace a vzdělávání.

Zúčastňuje se aktivně jednání poradních orgánů ředitele věznice včetně poradny drogové prevence (odborných komisí), předkládá odborná stanoviska k přeřazování odsouzených v rámci vnitřní diferenciaci, v návaznosti na změny v chování a jednání jemu svěřených odsouzených navrhuje umístění odsouzených do krizového,

výstupního, specializovaného oddělení, oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením a do bezdrogové zóny. Podílí se na rozhodování o zařazení odsouzených do seznamu objektů možného napadení či ohrožení a vytipování konfliktních a psychicky labilních odsouzených. Spolupodílí se na zkoumání příčin vzniku mimořádných událostí ve vztahu k vězněným osobám a navrhuje ze sociálního hlediska příslušná opatření vedoucí k jejich řešení, prevenci a eliminaci.

Dále se podílí na návrhu k rozhodování o udělení přerušování výkonu trestu, povolování volného pohybu mimo věznici, dočasného opuštění věznice, účasti odsouzených na akcích mimo věznici, návštěv bez zrakové a sluchové kontroly a přerazování odsouzených do jiného typu věznice nebo jejich přemístění,

U vězněných osob vypracovává sociální posouzení, sociální diagnózu a individuální socioterapeutický plán v rámci komplexní zprávy s příslušným doporučením pro program zacházení. Je spoluautorem hodnocení odsouzených, zasílaných věznicí příslušným orgánům. V souladu s příslušnými předpisy podává návrh výše sociální výpomoci při výstupu z výkonu trestu.

K uvedenému je třeba uvést, že sociální pracovník vykonává svou činnost kromě standardního výkonu trestu a vazby i na specializovaných odděleních, kde má jeho práce rovněž svá specifika. Jedná se např. o oddělení výkonu trestu odsouzených matek nezletilých dětí, specializované oddělení pro výkon trestu trvale pracovní nezařaditelných, specializované oddělení pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním návykových látek, specializované oddělení pro výkon trestu odsouzených s mentální retardací, oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a poruchami chování, oddělení specializované pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického.

Ve všech typech věznic jsou zřízena výstupní oddělení, jejichž účelem je pomáhat odsouzeným při vytváření příznivých podmínek pro samostatný způsob života po propuštění a minimalizovat možná rizika opětovného páchaní trestné činnosti. I v těchto odděleních je práce sociálního pracovníka nezbytná.

Předpokladem pro výkon povolání sociálního pracovníka je odborná způsobilost v souladu s § 110 zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Po nabytí účinnosti tohoto zákona si řada sociálních pracovníků doplnila vzdělání a v současné době jsou noví zájemci na pozici sociálního pracovníka přijímáni pouze na základě splnění této povinnosti. I přes tuto skutečnost dosud u sociálních pracovníků ve vězeňství není kvalifikace získaná v magisterském stupni vysokoškolského studia oceňována. Již od počátku devadesátých let přetrvává mezi odbornými pracovníky vězeňské služby rozdíl v zařazení do platových tříd. Mezi profesemi sociální pracovník versus psycholog a speciální pedagog existuje stále dvouúrovňový rozdíl. Kromě odborné způsobilosti se na sociální pracovníky vztahuje i § 111 zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, týkající se dalšího vzdělávání. Plnění této povinnosti, tedy další vzdělávání zajišťuje převážně Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR ve Stráži pod Ralskem. Na tomto místě bych ráda uvedla, že je naším cílem zefektivnit další

vzdělávání sociálních pracovníků, které by mělo směřovat nejen k udržení a zvýšení kvality péče o klienty a profesnímu rozvoji zaměstnanců, ale i k udržení motivace a setrvání v této pomáhající profesi.

Každodenní práce je spjata i se stresujícími vlivy ve vězeňství, kterými jsou např. práce s obtížně přizpůsobivými vězni spojená s určitou mírou rizika. Odsouzení bývají často rozladění, demoralizovaní a podráždění, neřídka kdy i agresivní. Mezi další patří malý pocit uznání ze strany společnosti a s tím související i malá prestiž ve společnosti, vnímání rozporů mezi tím, s čím jsme se seznamovali během předchozí přípravy a mezi realitou každodenní práce. Problémy, se kterými se při své práci setkáváme, by mohly být námětem na další prezentaci.

Děkuji za pozornost a příležitost seznámit Vás, alespoň částečně se sociální prací ve vězeňství.